

- b In *normatief handelingsonderzoek* bepalen de onderzoekers de doelen mee en staan zij ook achter de normen en waarden die met deze doelen zijn verbonden. Het type van democratisering dat in een bedrijf moet worden gerealiseerd via handelingsonderzoek, bijvoorbeeld, heeft dan ook de voorkeur van de onderzoekers zelf op grond van hun ideologische overtuiging. De doelstelling *in* normatief handelingsonderzoek is zeer gedifferentieerd: zowel kennisaspecten als handelingsaspecten alsook normatieve aspecten spelen hier een voorname rol. De onderzoekers gaan te werk naar hun eigen normatieve oriëntaties. Om wetenschappelijk te kunnen heten moeten deze eigen normatieve oriëntaties wel argumentatief, bijvoorbeeld filosofisch-ethisch, worden ondersteund.

Tot slot

Soorten kennisgericht onderzoek en praktijkgericht onderzoek blijken sterk samen te hangen met de *probleemstelling*, die bestaat uit een *vraagstelling* en een *doelstelling*, welke zelf weer bestaat uit een doelstelling *in* en een doelstelling *van* het onderzoek. Hiermee zijn de concrete methoden en technieken in een onderzoeksproject nog lang niet eenduidig vastgelegd. Zo hoeft nog niet vast te liggen of een zeer open interview of een minder open interview het meest geschikt is. (Zie voor allerlei determinanten van de methodekeus bijvoorbeeld Smaling, 1994.) Duidelijk is gemaakt dat de praktische relevantie van een onderzoek van diverse aard en gradatie is: van afwezige praktische relevantie, onbedoelde praktische relevantie en praktische relevantie als ondergeschikt element in de doelstelling van een *kennisgericht onderzoek*, via praktische relevantie als de hoofdbetekenis van de doelstelling van een *praktijkgericht onderzoek* tot het bereiken van een praktisch doel zoals verandering van een sociale structuur binnen het onderzoek als de dominante betekenis van de doelstelling in een handelingsonderzoek.

Kennisproductie

Harrie Jansen

Dit overzicht vind ik heel interessant en handzaam; veel lezers zullen er blij mee zijn. Het doet me deugd dat Smaling de term 'kwalitatief (versus statistisch) surveyonderzoek' in de pen neemt en ook dat in deze indeling het criterium kwalitatief-kwantitatief een zeer ondergeschikte rol speelt.

Wel zit ik een beetje met de term 'kennisgericht' tegenover 'praktijkgericht'. Dat heeft te maken met mijn opvatting dat 'implementatieonderzoek' en 'handelingsonderzoek' en in mindere mate 'ontwikkelingsonderzoek' niet primair *onderzoeksprojecten* zijn, maar *praktijkprojecten*, dan wel interventies; daarom zou ik spreken van implementatieproject, ontwikkelingsproject en eventueel emancipatieproject of reorganisatieproject. Ik reserveer de term 'onderzoek' liever voor kennisproductie. En dan is alle onderzoek kennisgericht. Het

onderzoek dat instrumenteel wordt gebruikt in een emancipatieproject of reorganisatie, zou ik geen handelingsonderzoek noemen maar, afhankelijk van het kennisdoel, kwalitatieve survey, fenomenologische reflectie, statistische survey, trendanalyse, inhoudsanalyse, ver-
tooganalyse of wat het ook is. Het feit dat het wordt uitgevoerd door participanten in een reor-
ganisatieproces maakt geen verschil voor kwesties met betrekking tot geldigheid en betrouw-
baarheid van de betreffende onderzoeksactiviteiten. Dat er ook normatieve en instrumentele
eisen aan het onderzoeksproces worden gesteld, maakt het qua kennisproductie niet anders.
Dat vind ik geen methodologische aangelegenheid.

Een ver-
tooganalyse over accounts met betrekking tot 'tenenlopen' – om bij Smalings voorbeeld te
blijven – wordt als onderzoek niet per se beter of slechter of anders door de participatie van tenen-
lopers (anders dan *member check*). Niettemin kan het voor het zelfbegrip en zelfvertrouwen van
tenenlopers heel goed zijn om daarin te participeren als het hun beter inzicht geeft in bijvoor-
beeld hun stigmatiseringservaring en helpt om daar minder door te worden belemmerd. Dus ik
erken graag de waarde van reflectie en van de hulp die onderzoekers daarbij kunnen leveren,
maar dat is wat mij betreft agogiek of eventueel zelfs therapie.

Liever zou ik spreken van onderzoek in het kader van organisatieverandering dan van actie-
onderzoek of handelingsonderzoek. Want dan is veel beter duidelijk dat het onderzoek nog
van alles kan zijn met allerlei vraagstellingen en nog meer kennisdoelen. De termen 'imple-
mentatieonderzoek' en 'handelingsonderzoek' hebben volgens mij dus geen methodologi-
sche betekenis.

Mede hierom heb ik in mijn surveyverhaal in *KWALON 30* de term 'kennisdoel' ingevoerd als
richtinggevend voor de methode. Dat is beperkter en preciezer dan 'vraagstelling' – tenzij die
zo gedetailleerd is dat daarin precies is aangegeven welke kennis wordt beoogd, hetgeen zel-
den het geval is.

Ergo: alle onderzoek is per definitie gericht op kennis, maar voor de aard van het onderzoek
maakt het wel veel uit of de te leveren kennis wordt geproduceerd in het kader van een prak-
tijkproject of in het kader van een theorieproject. In het eerste geval is de geldigheidspreten-
tie lokaal en ondergeschikt aan de bruikbaarheid, in het tweede geval is de geldigheidspre-
tentie universeel. Daarom blijf ik bij mijn voorkeur voor de tweedeling van theoriegericht
versus praktijkgericht onderzoek.

Verwarring

Piet J.M. Verschuren

Mij verbaasde direct al de titel van dit stuk, die op mij een verwarrende indruk maakte (zie
ook de reactie van Harrie Jansen). Een tweedeling kennisgericht versus praktijkgericht is
slechts te begrijpen als praktijkgericht onderzoek wordt gelijkgesteld aan actieonderzoek,
door Smaling aangeduid als handelingsonderzoek. Actieonderzoek is namelijk de enige mij
bekende onderzoeksvorm waar niet kennis het product is, maar waar kennisvorming en actie
hand in hand gaan. Alle andere vormen van praktijkgericht onderzoek produceren kennis,